

Dr hab. Ilona Żeber-Dzikowska

Uniwersytet Jana Kochanowskiego
Kielce

Kierunki przemian rodziny w Polsce w obliczu globalizacji

**The directions of the changes in the range
of the family issues in Poland in the face of globalization**

Słowa kluczowe:

pojęcie rodziny w socjologii, funkcje rodziny, struktura i typologie rodzin, czynniki integrujące i dezintegrujące rodzinę, kierunki przemian rodziny, globalizacja

Key words:

the concept of the family in sociology, functions of the family, structure and typology of the family, integrating and disintegrating factors, directions of the family changes, globalisation

Rodzina to jeden z najwspanialszych pomysłów Pana Boga...
Abp Damian Zimoń

Wstęp

Rodzina jest podstawą społeczeństwa, jest jego naturalną i podstawową grupą¹. Jako podstawowa mikrostruktura społeczna występowała od czasów najdawniejszych we wszystkich kulturach, zapewniając ciągłość biologiczną jednostek oraz realizując funkcje socjalizacyjne. Poprzez proces wychowania, jednostki poznają podstawowe wartości, potrzebne im do tego,

---

¹ *Raport o sytuacji polskich rodzin*, Pełnomocnik Rządu do spraw Rodziny, Warszawa 1998, s. 7.

aby właściwie funkcjonować w stosunkach z innymi ludźmi przebywającymi w społeczeństwie.

Rodzinę traktuje się, jako pierwotną grupę społeczną, w której istotę więzi społecznych stanowią stosunki zachodzące pomiędzy małżonkami, a także pomiędzy rodzicami i dziećmi. Jest ona wspólnotą opartą na miłości, wynikającą z wolnego wyboru dwóch osób, które chcą stworzyć nowe życie i dbać o nie, o jego dalszy rozwój. Rodzina stanowi stabilny związek, to ona zapewnia swoim członkom bezpieczeństwo, schronienie, gwarantuje „pewność jutra” i poczucie nieprzemijającej miłości, ale także tworzy obszar, na którym człowiek może kształtować swoją osobowość i zostaje zaakceptowany takim, jakim jest.

Rolę rodziny można rozpatrywać w wymiarze indywidualnym, a także w wymiarze społecznym. W pierwszym wymiarze rodzina zapewnia każdemu swojemu członkowi poczucie przynależności, a w drugim dba o rozwój społeczeństwa oraz tworzy kulturę, którą później przekazuje dalej. W okresie dzieciństwa odgrywa ona ogromny wpływ na każdą sferę życia dziecka.

Jedną z podstawowych funkcji rodziny jest zapewnienie rozwoju osobowości każdego jej członka pozostającego w relacji z innymi ludźmi, która opiera się na szacunku do drugiej osoby, wzajemnej otwartości oraz miłości. Wśród najbliższych człowiekowi osób, ma on szansę na to, aby określić własną tożsamość, wyznaczyć sobie cel, ku któremu będzie pragnął dążyć. Funkcja kulturotwórcza rodziny jest bardzo istotna, ponieważ to w jej wyniku nakreślany jest wzór postępowania, który ma wpływ na rozwój innych pokoleń. W wyniku tej funkcji odkrywa się, wspiera i rozwija wszelkie talenty i zainteresowania dzieci². Rozwój kulturowy młodych ludzi ma wpływ na to, jak później będą oni postrzegani przez innych oraz jak oni sami będą patrzeć na osoby, które nie będą mogły skorzystać z żadnej formy rozwoju kulturalnego. Wszelkiego rodzaju instytucje kulturalne wspierają rozwój młodzieży i chcą wyrównać szansę dzieci mieszkających na wsi, które mają mniejsze możliwości rozwoju w stosunku do dzieci z miast.

Mówiąc o kulturze, można także odnieść się do wpływu mediów na kształtowanie postaw rodziny, kształtowanie dzieci. Obecnie media odgrywają znaczącą rolę w tej kwestii, ponieważ są one szeroko dostępne. Już prawie w każdym domu możemy zauważyć obecność komputera ze stałym dostępem do Internetu. To właśnie Internet czy telewizja kablowa pozwalają nam poznać świat, zobaczyć to, czego do tej pory zobaczyć nie mogliśmy.

---

² Tamże, s. 149-151.

Są one nowością w życiu rodzin, ale nie jest to nowość pozytywna. Zauważa się, że poprzez postępujący rozwój w tej sferze, zapomina się o rodzinie, wchodzi się do „wirtualnego świata”. Tam wszystko jest kolorowe, bezproblemowe. Media są, więc zagrożeniem dla współczesnych rodzin, niekiedy poprzez nie nasilają się „przepaście” między rodzicami a ich dziećmi.

Przepisy prawne stanowią najważniejszy instrument polityki państwa wobec rodziny. Kwestia polityki ukierunkowanej na rodzinę poruszana jest w wielu dokumentach międzynarodowych oraz narodowych. Aktami o randze międzynarodowej są m.in.: Konwencja o Prawach Dziecka z 20 listopada 1989 roku, Konwencja o Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet z 18 grudnia 1979 roku, Europejska Karta Społeczna z 18 października 1961 roku, Karta Praw Rodziny Stolicy Apostolskiej z 22 października 1983 roku oraz Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 roku.

Jeśli chodzi o Polskę to możemy tutaj wymienić: Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku, Kodeks rodzinny i opiekuńczy z 25 lutego 1964 roku, Kodeks postępowania cywilnego z 17 listopada 1964 roku, Kodeks cywilny z 23 kwietnia 1964 roku, Kodeks postępowania karnego z 6 czerwca 1997 roku, Kodeks karny z 6 czerwca 1997 roku, a także Kodeks pracy z 26 czerwca 1974 roku. Wszystkie te dokumenty poruszają kwestię praw rodziny, zakres ich ochrony oraz obowiązki członków tej wspólnoty³.

Celem niniejszego artykułu jest analiza kierunków przemian rodziny w Polsce w obliczu globalizacji.

Każde państwo prowadzi odmienną politykę rodzinną i ukierunkowuje się na sfery życiowe, które są dla jego obywateli najważniejsze. Sytuacja rodziny we współczesnym świecie jest znacząco zróżnicowana, biorąc pod uwagę kilka aspektów: kulturowy, religijny, problematykę dietności, struktury rodziny i jej funkcji, jakie pełni w stosunku do rozwoju społeczno-ekonomicznego społeczeństw.

Świat współczesny nadaje rodzinie coraz to nowe cechy, w wyniku czego staje się ona współczesną rodziną, odchodząc od tradycji. Konsumpcyjny styl życia jest charakterystyczny dla ludzi żyjących w obecnych czasach. Ciągłe narzekają na brak czasu, gonią za pomnażaniem majątku, a nawet są zdolni do użycia przemocy w stosunku do swojej rodziny. Należy zaznaczyć, że kondycja rodziny polskiej w obecnych czasach jest stosunkowo

---

³ Tamże, s. 169-176.

dobra, porównując ją do innych państw. Należy jednak zwrócić uwagę na jej liczne słabości i wynikające z niej zagrożenia.

Poniższe rozważania to opis rodziny i kierunki jej przemian w Polsce. Zasadnym jest wyjaśnienie podstawowych pojęć socjologicznych związanych z rodziną, wymienienie i opisanie funkcji, jakie pełni ona w społeczeństwie oraz scharakteryzowanie struktury i typologii rodzin. Warto także przedstawić czynniki integrujące i dezintegrujące rodzinę oraz wskazać kierunki jej przemian, związane z czynnikami zewnętrznymi występującymi we współczesnym świecie w dobie globalizacji.

Pojęcie rodziny w socjologii

Wiele dyscyplin naukowych podejmuje problematykę rodziny. Każda z tych dyscyplin posiada odmienne od siebie definicje, które zawierają najistotniejsze aspekty, uwzględniające główny przedmiot przemyśleń czy rozważań. Te odmienne od siebie definicje mają jednak wspólną cechę. Jest nią postrzeganie znaczenia rodziny w życiu indywidualnych jednostek, jak i całego społeczeństwa.

Obecnie zainteresowanie kategorią rodziny obejmuje większość dziedzin jej życia, porusza jej problemy, a także zjawiska, jakie wokół niej występują. Badawczą analizę nad rodziną podejmują głównie socjologowie, psychologowie, prawnicy, ekonomiści oraz demografowie. Często stwarza ona wiele trudności w dokładnym przeanalizowaniu jej, na co zwrócili uwagę zarówno badacze polscy, jak i zagraniczni, głównie naukowcy amerykańscy. To właśnie oni zasygnalizowali, że rodzina jest skomplikowanym obiektem analizy⁴.

Przechodząc do samej definicji rodziny należy podkreślić fakt, że jest ona podstawową mikrostrukturą społeczną. Już od najdawniejszych czasów, w różnych kulturach występowała rodzina przybierając różne postacie, jednak zawsze realizując funkcję socjalizacji i prokreacji. To właśnie poprzez proces socjalizacji jednostki stają się wartościowymi członkami społeczeństwa⁵.

Jean – Louis Flandrin korzystając ze słownika „*Petit Robert*” zauważa, że wyraz „rodzina” stosuje się po to, aby określić różne rzeczywistości.

⁴ J. Izdebska, *Dziecko w rodzinie u progu XXI w. Niepokoje i nadzieje*, Białystok 2000, s. 11.

⁵ H. Podedworna, *Analiza struktur społecznych. Wybrane przykłady*, [w:] *Socjologia ogólna: wybrane problemy: praca zbiorowa*, red. J. Polakowska-Kujawa, Warszawa 1999, s. 105.

Zauważa on wąskie i szerokie znaczenie rodziny. Przyjmując wąskie znaczenie tego słowa podkreślił on, że rodzina to *spokrewnione ze sobą osoby mieszkające pod jednym dachem*, natomiast w szerokim znaczeniu jest to *zbiór osób związanych ze sobą przez małżeństwo lub rodzicielstwo czy też ciąg jednostek, z których jedne są potomkami drugich*⁶. Bardziej rozpowszechnionym znaczeniem jest ujęcie wąskie, które akceptowane jest przez socjologów.

To właśnie wśród socjologów zauważyć możemy zgodność opinii w kwestii tego, że *spośród wszystkich organizacji – dużych i małych, jakie wytwarza społeczeństwo, żadna nie przewyższa rodziny pod względem znaczenia socjologicznego*⁷. Rodzina spełnia więc podstawową rolę w społecznianiu jednostek, ma wpływ na jej rozwój osobowościowy oraz kształtuje całe społeczeństwo poprzez udzielanie pomocy oraz cennych wskazówek jednostkom, które tego potrzebują. Stwarza także odpowiednie warunki życiowego funkcjonowania jednostek w pozarodzinnych, ale bardzo istotnych dla społeczeństwa rolach. To ona zaspokaja istotne potrzeby każdej jednostki ludzkiej.

Zygmunt Bauman zauważył, że rodzina podlegała i nadal podlega ciągłym zmianom. Jednak pomimo upływu lat da się w niej zauważyć kilka cech podstawowych. Zaliczamy do nich to, że:

- *rodzina jest aprobowanym społecznie sposobem obcowania trwałego,*
- *rodzina składa się z osobników połączonych tym, co panujący obyczaj społeczny uznaje za związki krwi, małżeństwa lub adopcji,*
- *członkowie rodziny zamieszkują na ogół pod jednym dachem,*
- *członkowie rodziny współdziałają ze sobą w ramach uznanego społecznie wewnętrznego podziału ról, przy czym jednym z najistotniejszych przedmiotów tego współdziałania jest utrzymanie i wychowanie dzieci,*
- *członkowie rodziny dają się określić przy użyciu nazw skorelowanych ze społecznie uznaną metodą mierzenia pokrewieństwa i pochodzenia*⁸.

Bauman zauważa więc, że rodzina to grupa osób, które połączone są więzami małżeństwa, pokrewieństwa czy adopcji, przy czym osoby te muszą wspólnie mieszkać. Dodatkowo podkreśla on fakt, że rodzina jest pierwszą grupą, do której człowiek należy od momentu urodzenia, a także, że jest ona niejako przedstawicielem innych instytucji społecznych⁹.

⁶ J. L. Flandrin, *Historia rodziny*, przeł. A. Kuryś, Warszawa 1998, s. 8.

⁷ A. Wachowiak, *Współczesne problemy socjologii rodziny*, Poznań 2001, s. 11.

⁸ Z. Bauman, *Zarys socjologii. Zagadnienia i pojęcia*, Warszawa 1962, s. 249-251.

⁹ Tamże.

Mimo tego, że rodzina może ulec kryzysowi czy nawet rozpadowi, postrzegana jest, jako nieoceniona i niezastąpiona wartość. To właśnie dzięki niej jednostki mogą realizować swoje plany i zamierzenia¹⁰. Postrzegana jest, jako element łączący jednostki ze sobą w celu współdziałania i zapewnienia ciągłości życia.

Zazwyczaj, kiedy mówimy o rodzinie mamy na myśli grupę kilku osób, które łączą więzi pokrewieństwa. Grupę taką tworzą mężczyzna i kobieta wraz ze swoimi dziećmi, często także tworzą ją osoby spokrewnione z nimi, czyli np. dziadkowie oraz bliżsi i dalsi krewni¹¹.

Analizując rodzinę w kontekście socjologii możemy się spotkać z wieloma jej definicjami. Wśród polskich socjologów warto zwrócić uwagę na definicje rodziny według: Jana Szczepańskiego, Zbigniewa Tyszki, Franciszka Adamskiego, Marii Braun – Gałkowskiej oraz Heleny Izdebskiej. Co do zagranicznych socjologów, to warto przytoczyć definicje: Roberta Morrisona MacIver'a, Clifforda Kirkpatrick'a, a także Charlesa Hortona Cooley'a.

Według Jana Szczepańskiego *rodzina jest grupą złożoną z osób połączonych stosunkiem małżeńskim i stosunkiem rodzicielskim*¹². Ważną rolę odgrywa tutaj więź małżeńska, gdyż z perspektywy prawnej jest ona podstawą działania, funkcjonowania rodziny.

Zgodnie za Zbigniewem Tyszką *rodzina jest to zbiorowość ludzi powiązanych ze sobą więzią małżeństwa, powinowactwa lub adopcji*¹³. Tyszka zdefiniował tak rodzinę biorąc pod uwagę charakter więzi, które łączą jej członków.

Inną definicję zaproponował Franciszek Adamski. Według niego *rodzina stanowi duchowe zjednoczenie szczupłego grona osób, skupionych we wspólnym ognisku domowym aktami wzajemnej pomocy i opieki, oparte na wierze w prawdziwą lub domniemaną łączność biologiczną, tradycję rodzinną i społeczną*¹⁴. Definiuje on rodzinę, jako pewną grupę społeczną, przy czym zaznacza fakt, że jako grupę rodzinną na tle innych grup wyróżnia ją: wspólne zamieszkiwanie, takie samo nazwisko, wspólna własność, a także ciągłość biologiczna oraz kultura duchowa¹⁵.

¹⁰ S. Głaz SJ, K. Grzeszek, I. Wiśniewska, *Rodzina. Biologiczne i psychiczne podstawy jej funkcjonowania*, Kraków 1996, s. 9.

¹¹ Tamże, s. 9-10.

¹² J. Szczepański, *Elementarne pojęcie socjologii*, Warszawa 1963, s. 149.

¹³ Z. Tyszka, *Socjologia rodziny*, Warszawa 1976, s. 74.

¹⁴ F. Adamski, *Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie*, Warszawa 1984, s. 21.

¹⁵ Tamże.

Kolejną definicją jest spojrzenie Marii Braun-Gałkowskiej, która określa rodzinę, jako *grupę ludzi związanych specjalnymi więzami obowiązków i odpowiedzialności, gdzie relacje, czyli stosunki między poszczególnymi osobami, wpływają na innych i mają zasadnicze znaczenie dla tworzenia się wzajemnych rozwojowych, życzliwych więzów rodzinnych*¹⁶.

Natomiast według Heleny Izdebskiej *rodzina to najbliższe człowiekowi środowisko życia, najbliższa mu grupa społeczna, która może i powinna wzbogacać jego życie, zaspokajać podstawowe potrzeby psychiczne, biologiczne, materialne, dawać poczucie bezpieczeństwa, zadowolenie, psychiczne oparcie*¹⁷.

W zależności od autora, każdy na swój sposób stara się zbudować najodpowiedniejszą definicję rodziny. I tak dla Roberta Morrisona MacIver'a *rodzina to grupa określona przez stosunki seksualne odpowiednio unormowane i trwałe, by mogła zapewnić rodzenie i wychowanie dzieci*¹⁸. Podobną definicję zaproponował Clifford Kirkpatrick. Według niego *rodzina jest instytucją zawierającą właściwe danej kulturze normy regulujące zachowania seksualne, reprodukcję gatunku, wychowanie dzieci i wzajemne stosunki różnych grup wyróżnionych według wieku, płci i stosunków pokrewieństwa*¹⁹.

Charles Horton Cooley zdefiniował rodzinę, jako grupę pierwotną, przy czym istnieją także grupy wtórne. Do grup pierwotnych poza rodziną zaliczył on dodatkowo grupy koleżeńskie, sąsiedzkie i zabawowe. Grupy pierwotne, do których zaliczył rodzinę charakteryzują się bezpośrednim kontaktem jej członków (*face to face*) oraz współpracą pomiędzy nimi. W rodzinie istnieje więź osobista, dodatkowo spośród innych grup wyróżnia się ona tym, że istnieje w niej wspólnota nazwiska, zamieszkiwania, kultury duchowej, własności materialnej, a także zapewniona jest ciągłość biologiczna²⁰.

Warto także wspomnieć, że zagadnienie rodziny poruszane jest także w nauce społecznej Kościoła Katolickiego. To właśnie myśl chrześcijańska postrzega rodzinę, jako wspólnotę miłości i życia, w której oparcie ma człowiek, będący jednostką społeczną.

¹⁶ M. Braun-Gałkowska, *Psychologia domowa*, Lublin 2008, s. 25.

¹⁷ H. Izdebska, *Przygotowanie do życia w rodzinie*, Warszawa 1972, s. 88.

¹⁸ F. Adamski, *Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie*, Warszawa 1984, s. 20.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Zob. S. Kosiński, *Socjologia ogólna. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1987, s. 162; F. Adamski, *Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie*, Warszawa 1984, s. 20-21.

Nauka społeczna Kościoła Katolickiego określa rodzinę chrześcijańską, jako *kościół domowy*, *domowe sanktuarium* czy *kościół w miniaturze*. Dawniej *kościół domowy* przejawiał się, jako dziedzictwo domu modlitwy dla pierwszych chrześcijan, zaś obecnie postrzega się go, jako świętość związku małżeńskiego i rodziny, wraz z jej funkcjami obejmującymi wychowanie w religii, modlitwie. Dlatego też rodzina w tym postrzeganiu jest podstawową szkołą wiary chrześcijańskiej, gdzie odbywa się aktywny udział w życiu religijnym²¹.

Jan Paweł II w „*Familiaris consortio*” napisał, że *rodzina, złożona i ożywiona przez miłość, jest wspólnotą osób: mężczyzny i kobiety, jako małżonków, rodziców, dzieci i krewnych. Pierwszym jej zadaniem jest wierne przekazywanie rzeczywistości komunii w ciągłym działaniu na rzecz rozwijania prawdziwej wspólnoty osób*²².

Ks. Marian Nowak współczesną rodzinę definiuje, jako *pierwszą i podstawową instytucję wychowania, która swoim istnieniem i funkcjonowaniem potwierdza i jednocześnie zaświadcza, że zrodzenie i wychowanie potomstwa nie może zamykać się jedynie w czysto biologicznej akcji, lecz powinno postępować w tych wszystkich kierunkach, które mogą dawać gwarancję pełnego uporządkowanego rozwoju fizycznego, umysłowego i moralnego człowieka*²³.

Patrząc na rodzinę z perspektywy socjologii i religii zauważyć możemy, że obie kategorie łączą w sobie dwa identyczne aspekty w definiowaniu rodziny. Daje się zauważyć postrzeganie rodziny, jako trwałego związku małżeńskiego, a także, jako jednostki, która kształtuje życie duchowe i kulturalne młodego pokolenia.

Podsumowując można stwierdzić, że rodzina jest grupą, która posiada niepowtarzalny charakter. Jako jedyna opiera swoją działalność na naturze i biologii, gdzie więzy pokrewieństwa i miłości przybierają najwyższą wartość. Rodzina jest, więc miłością samą w sobie. Swoje fundamenty opiera na miłości, a jedynie prawo, poprzez udokumentowanie zaistniałych więzi umacnia ją. Rodzina jest, więc najważniejszą grupą społeczeństwa, gdyż gdyby nie było rodzin, nie moglibyśmy mówić o istnieniu i funkcjonowaniu państw czy narodów, ponieważ to właśnie jednostki, które łączą się ze sobą tworzą rodziny, które są podstawą państwa.

²¹ M. Winiarski, *Rodzina w życiu jednostki, narodu i społeczeństwa globalnego*, *Studia nad Rodziną* 2009, R. 13, nr 1-2 (24-25), Warszawa 2010, s. 96-97.

²² Ks. J. Śledzianowski, *Rodzina międzypokoleniowa w Polsce na progu XXI wieku*, Kielce 2008, s. 15.

²³ Tamże, s. 17.

Funkcje rodziny

Rodzina, będąc podstawową grupą społeczną pełni bardzo wiele różnorodnych funkcji. Mówiąc o funkcjach, należy zdefiniować samo jej pojęcie. Tak, więc, funkcja to pewnego rodzaju działalność ukierunkowana na określony cel, kontynuuje się ją w ramach określonej struktury społecznej albo po to, aby podtrzymać daną społeczność²⁴.

Zatem rodzina jest instytucją, która realizuje podstawowe funkcje społeczne, czyli takie, które muszą istnieć, gdyż bez nich możemy zapomnieć o istnieniu i funkcjonowaniu społeczeństwa. Skupiając się na samych funkcjach rodziny, należy powiedzieć, że są to cele, ku którym zmierza działalność rodziny, a także są to zadania, jakie spełnia rodzina zaspokajając potrzeby swoich członków i pozostałej części społeczeństwa²⁵.

Funkcje rodziny łączą się ze sobą na różne sposoby. Często zdarza się, że mamy do czynienia z sytuacją, gdy jedne funkcje są uzależnione od drugich, a czasami przy braku możliwości realizacji jednych, dochodzi do próby zastąpienia ich przez inne²⁶. Sam fakt, że przeplatają się ze sobą świadczy o tym, że odgrywają one zasadniczą rolę w życiu społecznym.

Przed rozpoczęciem omówienia funkcji, jakie pełni rodzina w społeczeństwie, należy powiedzieć, że niezależnie od warunków społecznych, jakie istnieją, co najmniej trzy funkcje, które realizowane mogą być tylko przez rodzinę. Są to: prokreacja, socjalizacja i miłość. Franciszek Adamski określił miłość, jako wyjątkową, życziwą atmosferę, która jest niezbędną do prawidłowego rozwoju człowieka²⁷.

Socjolog, Zbigniew Tyszka wyodrębnia dziesięć funkcji, jakie pełni rodzina. Zalicza do nich funkcje: prokreacyjną, materialno-ekonomiczną, socjalizacyjną, opiekuńczo-zabezpieczającą, kulturalną, seksualną, emocjonalno-ekspresyjną, rekreacyjno-towarzyską, legalizacyjno-kontrolną i klasową²⁸.

Funkcja prokreacyjna, zwana inaczej biologiczną, podtrzymuje ciągłość społeczeństwa. Ma się sprowadzać do posiadania przez małżeństwa potomstwa, które jest gwarantem trwałości i ciągłości w społeczeństwie.

²⁴ F. Adamski, *Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie*, Warszawa 1984, s. 46.

²⁵ Tamże, s. 46-47.

²⁶ D. Jabłoński, L. Ostasz, *Zarys wiedzy o rodzinie, małżeństwie, kohabitacji i konkubinacie. Perspektywa antropologii kulturowej i ogólnej*, Olsztyn 2001, s. 23.

²⁷ H. Podedworna, *Analiza struktur społecznych. Wybrane przykłady*, [w:] *Socjologia ogólna: wybrane problemy: praca zbiorowa*, red. J. Polakowska-Kujawa, Warszawa 1999, s. 107.

²⁸ Z. Tyszka, *Socjologia rodziny*, Warszawa 1976, s. 61.

Obecnie funkcja ta jest wyraźnie zagrożona, gdyż małżeństwa coraz rzadziej decydują się na posiadanie potomstwa, a jeśli już podejmą taką decyzję, to w swoich planach, zamierzeniach uwzględniają jedno lub najwyżej dwoje dzieci. Dla przykładu można podać analizę wyników spisu powszechnego w Polsce przeprowadzoną w maju 2002 roku, gdzie wykazano, że nastąpił spadek liczby urodzeń²⁹.

Drugą funkcją przypisywaną rodzinie jest funkcja materialno-ekonomiczna, która polega na dostarczaniu dóbr materialnych, zarówno członkom rodziny, jak i społeczeństwu, przy czym tutaj zaspokajają tylko niektóre z potrzeb. Funkcja ta składa się z czterech podfunkcji. Są to: podfunkcja produkcyjna (np. rodzina chłopska, która ma w posiadaniu gospodarstwo rolne), zarobkowa (dotyczy pracy zarobkowej), gospodarcza (gromadzenie trwałych dóbr materialnych, np. samochód, mieszkanie) i usługowo-konsumpcyjna (np. dbałość o mieszkanie, przyrządzanie posiłków). Poziom wykonania tych podfunkcji zależy od pozycji społecznej, jaką zajmuje rodzina oraz od sposobów zdobywania środków finansowych, które są potrzebne do jej dalszego rozwoju³⁰.

Kolejną funkcją jest socjalizacja. Zakłada się, że w jej ramach rodzina musi podejmować działania mające na celu przygotowanie dziecka do wejścia w świat społeczny, do życia z innymi ludźmi. Poprzez socjalizację rodzice przekazują dziecku podstawową wiedzę o świecie, o wzorach postępowania, o zwyczajach, a także o określonych wartościach moralnych, dziedzictwie kulturowym oraz przygotowują go do tego, jak ma pełnić podstawowe role społeczne. Istotą tej funkcji jest to, że przejawia się ona nie tylko w stosunku do dzieci, które dzięki pomocy rodziców utożsamiają się ze społeczeństwem, ale dotyczy także współmałżonków, którzy wzajemnie się dostosowują³¹.

Jeśli chodzi o tę funkcję to rodzina nie jest jedyną instytucją socjalizującą dzieci i młodzież, jednakże spełnia on najważniejszą rolę w tym procesie. Jest ona instytucją i grupą, która wywiera największy wpływ na młodsze pokolenie.

Funkcja opiekuńczo-zabezpieczająca związana jest z zabezpieczeniem, zarówno materialnym, jak i fizycznym członków rodziny w środki, które są niezbędne do jej funkcjonowania, do utrzymania jej ciągłości.

²⁹ B. Cholewa-Gałuszka, *Zagrożenia realizacji funkcji rodziny*, [w:] *Rodzina w świetle zagrożeń realizacji dotychczasowych funkcji: szkice monograficzne*, red. W. Korzeniowska, A. Murzyn, U. Szuścik, Katowice 2007, s. 28.

³⁰ Z. Tyszka, *Socjologia rodziny*, Warszawa 1976, s. 61-62.

³¹ Tamże, s. 64-65, także: M. Ziemska, *Rodzina a osobowość*, Warszawa 1977, s. 36.

Funkcja ta obejmuje także pomoc osobom starszym oraz fizycznie niepełnosprawnym. Podkreśla się ważność tej funkcji w szczególności w stosunku do niemowląt i dzieci, które wymagają szczególnej opieki i pielęgnacji³².

Kolejną wykonywaną przez rodzinę funkcją jest kultura. Samo pojęcie kultury jest szeroko definiowane, wiąże się z procesem socjalizacji, któremu od chwili urodzenia podlega człowiek. Ma tu, więc miejsce przekazywanie młodemu pokoleniu dziedzictwa kulturowego, które istnieje wewnątrz danego społeczeństwa, a także zapoznaje się go z obowiązującymi systemami wartości. Rodzina zapewnia doświadczenia estetyczno-kulturalne swoim członkom, czyli dba o to, aby brała ona czynny udział w różnego rodzaju zajęciach, imprezach. Często organizuje wspólne wyjścia do kina, teatru czy muzeum³³. Taka organizacja czasu wolnego nie zaszkodzi, a może raczej pomóc. Więzy rodzinne mogą zostać odbudowane, a także wzmocnią się, będziemy bliżej naszych rodzin i bliskich. Jednak niezbędnym warunkiem do tego jest określony potencjał finansowy.

W ramach tej funkcji dokonuje się wewnątrz rodziny przekazywanie tradycji kulturowej, kultury duchowej, a dodatkowo tworzone są nowe aspekty kultury. Dziecko w rodzinie poznaje tradycje i zwyczaje, które są związane z ważnymi wydarzeniami czy świętami rodzinnymi.

Funkcja seksualna jest utożsamiana z funkcją prokreacji. Obecnie małżeństwo jest akceptowaną przez społeczeństwo formą współżycia płciowego. Faktem jest, że od dawien dawna wśród społeczeństwa istnieje system zakazów i nakazów, który reguluje zaspokajanie potrzeb seksualnych. Zazwyczaj przedmałżeńskie stosunki seksualne są zakazane, ale niektóre normy obyczajowe dopuszczają je. W ówczesnych czasach zauważyć możemy liberalizację norm obyczajowych i moralnych, które zezwalają na seksualne stosunki przedmałżeńskie³⁴.

Kolejną funkcją rodziny wyodrębnioną przez Zbigniewa Tyszkę jest funkcja emocjonalno-ekspresyjna. Jej wyrazem jest zaspokajanie najważniejszych potrzeb emocjonalnych członków danej rodziny. Chodzi przede wszystkim o miłość, poczucie bezpieczeństwa oraz wzajemne oparcie³⁵.

Każdy człowiek chciałby posiadać w swoim najbliższym otoczeniu osoby, które mógłby otoczyć uczuciem oraz takie, przez które on sam byłby kochany. Zazwyczaj z taką sytuacją mamy do czynienia właśnie w rodzinie,

³² Tamże, s. 62.

³³ Tamże, s. 66; także: F. Adamski, *Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie*, Warszawa 1984, s.54.

³⁴ Tamże, s. 62-63.

³⁵ R. A. Podgórski, *Socjologia mikrostruktury*, Bydgoszcz-Olsztyn 2008, s. 128.

to ona zaspokaja tę potrzebę. Uczucia pomiędzy małżonkami, rodzicami a dziećmi, a także między rodzeństwem są wyrazem zaspokojonej potrzeby emocjonalnej.

Najczęściej w gronie rodzinnym człowiek zaspokaja większą część swoich potrzeb emocjonalno-ekspresyjnych, jednakże może je także zaspokajać na zewnątrz, często wśród swoich przyjaciół czy znajomych, którzy rozumieją jego poglądy, pomagają mu rozwiązać jego problemy.

Do zaspokojenia emocjonalnego członków rodziny wystarczy wzajemna akceptacja, umiejętność przebywania i komunikacji między sobą, a także zrozumienie i zaufanie³⁶. Funkcja ta zapewnia poczucie oparcia i bezpieczeństwa ze strony rodziny, możemy liczyć na pomoc materialną i wsparcie psychiczne, gdy zajdzie taka potrzeba. Obecnie funkcja ta ulega przemianom i coraz bardziej zyskuje na znaczeniu.

Ważną funkcją jest także funkcja rekreacyjno-towarzyska, która wiąże się z funkcją kulturalną. Istotną rolę odgrywa tutaj dom rodzinny, który jest miejscem wypoczynku oraz w nim nawiązują się nieformalne kontakty towarzyskie, niezbędne dla człowieka. Franciszek Znaniecki uważa te kontakty za „potrzeby oddźwięku społecznego”³⁷. Relacje te utrzymuje się zarówno wśród członków rodziny, jak także poza nią, w gronie zaprzyjaźnionych osób³⁸. Dom rodzinny oraz atmosfera w nim panująca często służą do tego, że rozładujemy w nim napięcia psychiczne, stres dnia codziennego.

Kontakty towarzyskie w połączeniu z rekreacją są niezbędne do tego, aby uniknąć osamotnienia, utrzymać równowagę psychiczną oraz wypocząć i odprężyć się od sytuacji codziennych. Pośród innych ludzi, chociaż na chwilę możemy zapomnieć o swoich problemach i zmartwieniach.

Kolejną istotną funkcją, jaką pełni rodzina jest funkcja legalizacyjno-kontrolna. Polega ona na sankcjonowaniu działań i zachowań, które zostały uznane za niewłaściwe poza rodziną, prowadzi nadzór nad postępowaniem członków rodziny, aby zapobiec odstępstwom od wzorów i norm, które zostały przyjęte w danej rodzinie. Możemy w jej ramach mówić o kontroli współmałżonków, kontroli rodziców w stosunku do dzieci oraz kontroli wzajemnej³⁹.

Do zachowań, które są legalizowane przez rodzinę możemy zaliczyć współżycie seksualne małżonków oraz posiadanie dzieci. Istnieje legalizacja prawna, a także moralna i religijna. Przekroczenie pewnych ustaleń może

³⁶ Z. Tyszka, *Socjologia rodziny*, Warszawa 1976, s. 68.

³⁷ Tamże, s. 66.

³⁸ S. Kosiński, *Socjologia ogólna. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1987, s. 170.

³⁹ Z. Tyszka, *Socjologia rodziny*, Warszawa 1976, s. 63.

spowodować zarówno formalne, jak i nieformalne represje ze strony rodziny, Kościoła czy nawet państwa⁴⁰.

Ostatnią funkcją rodziny jest funkcja klasowa. Pochodzenie z danej rodziny określa nam pozycję społeczną jej członków na tle całego społeczeństwa. Istota tej funkcji polega na tym, że dzieciom i niepracującemu współmałżonkowi nadaje się wstępnie pozycję klasowo-warstwową danego społeczeństwa. Funkcja ta obejmuje także socjalizację dzieci, która prześlągnięta jest ideologią i subkulturą danej grupy społecznej⁴¹.

Zbigniew Tyszka funkcje rodziny klasyfikuje w cztery podstawowe grupy. Grupą pierwszą są funkcje biopsychiczne, do których zalicza funkcję prokreacyjną i seksualną. Do drugiej grupy zalicza funkcje materialno-ekonomiczną i opiekuńczo-zabezpieczającą, określając je, jako funkcje ekonomiczne. Trzecia grupa to funkcje społeczno-wyznaczające, gdzie uwzględnił funkcję klasową i legalizacyjno-kontrolną. Ostatnią grupą są funkcje socjopsychologiczne, w której znajdują się takie funkcje jak: emocjonalno-ekspresyjna, kulturalna, rekreacyjno-towarzyska oraz socjalizacyjna⁴².

Inną klasyfikację funkcji rodziny zaproponował Franciszek Adamski. Według jego podziału możemy wyodrębnić funkcje instytucjonalne i osobowe. Do instytucjonalnych zaliczył on funkcje: prokreacyjną, ekonomiczną, opiekuńczą, socjalizacyjną, stratyfikacyjną i integracyjną, natomiast do osobowych: małżeńską, rodzicielską i braterską⁴³.

Wszystkie te funkcje nie mogą być realizowane osobno, trzeba je ujmować komplementarnie, jako uzupełniające się i współzależne od siebie. Jakikolwiek zaburzenie może utrudniać ich realizację. Zaburzenia takie mogą prowadzić do dłuższych czy przejściowych problemów wewnątrz rodziny.

Analiza funkcji rodziny obrazuje jej wielorakie i różnorodne wymiary znaczeniowe, głównie odnoszące się do sfery opiekuńczo-wychowawczej, prokreacyjno-seksualnej, socjalizacyjno-kulturalnej, socjalnej, a także materialno-ekonomicznej. Zakres znaczeniowy dywersyfikuje się w zależności od typu rodziny i jej kontekstu kulturalnego oraz społecznego⁴⁴.

⁴⁰ Tamże, s. 64.

⁴¹ Tamże, s. 65-66.

⁴² Tamże, s. 69.

⁴³ F. Adamski, *Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie*, Warszawa 1984, s.51-65.

⁴⁴ M. Winiarski, *Rodzina w życiu jednostki, narodu i społeczeństwa globalnego*, *Studia nad Rodziną* 2009 R. 13, nr 1-2 (24-25), s. 101-109.

Z upływem czasu funkcje te ulegają zmianom, na które nie mamy żadnego wpływu. Jednak socjalizacja, prokreacja i miłość są funkcjami, które zawsze będą towarzyszyły rodzinom, bez względu na to, kiedy będą one funkcjonowały. Są to elementy trwałe, którymi kieruje się każda normalna rodzina.

Struktura i typologie rodzin

W literaturze socjologicznej można spotkać się z różnym sposobem rozumienia struktury rodziny. Jednakże na samym początku warto byłoby zdefiniować, czym ona jest. I tak, dla Franciszka Adamskiego struktura rodziny *to stałe ramy, nie zawsze sformalizowane, wewnątrz których przebiega życie i zachowanie małżeńsko-rodzinne*⁴⁵. Jest to, więc pewnego rodzaju modelowy system zachowań, które zachodzą między członkami rodziny, a także pomiędzy rodziną a siłami zewnętrznymi, które mają na nią jakikolwiek wpływ.

Pojęcie to bardziej precyzuje Zbigniew Tyszka. Według niego *strukturę rodziny określa: liczba i jakość członków rodziny (liczba dzieci, liczba innych krewnych), układ ich pozycji i ról społecznych, przestrzenne ich usytuowanie, siła więzi instytucjonalnych i psychicznych łączących poszczególnych członków rodziny, świadcząca o większej lub mniejszej spójności rodziny, podział czynności oraz struktura wewnątrzrodzinnej władzy i autorytetów, łącząca się dość ściśle z układem pozycji społecznych, a także wewnątrzrodzinny rozkład miłości i względów*⁴⁶.

Franciszek Adamski do struktury rodziny zalicza:

- instytucjonalne formy, które tworzą i rządzą związkiem małżeńskim (odpowiedni wiek do zawarcia małżeństwa, zatwierdzone przez społeczeństwo formy wyboru partnera, formy instytucjonalne zawarcia i rozwiązania związku małżeńskiego, liczba partnerów i liczba pokoleń);
- wzory, które regulują interakcje wewnątrzrodzinne i wyznaczają hierarchię władzy;
- układ ról, które się łączą (pozycja i rola małżonków oraz rodzaj stosunków zachodzących pomiędzy rodzicami a dziećmi);
- wzór według, którego dziedziczymy majątek, nazwisko;
- etapy życia małżeńsko-rodzinnego⁴⁷.

⁴⁵ F. Adamski, *Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie*, Warszawa 1984, s. 45.

⁴⁶ Z. Tyszka, *Socjologia rodziny*, Warszawa 1976, s. 60.

⁴⁷ F. Adamski, *Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie*, Warszawa 1984, s. 45-46.

Struktura rodziny wiąże się z funkcjami, jakie ona pełni oraz interakcjami wewnątrzrodzinnymi. Zwraca się, więc uwagę na trzy jej aspekty. Są to: aspekt psychologiczny, który dotyczy układu więzi emocjonalnych; aspekt społeczny, uwzględniający pozycje społeczne i strukturę władzy oraz aspekt kulturowy, gdzie poruszane są wzory, które regulują wewnątrzrodzinne interakcje oraz normy i wzory pełnionych ról społecznych⁴⁸.

Struktura rodziny wiąże się ściśle z jej typami. Literatura socjologiczna ukazuje wielość typologii, które proponują socjolodzy. I tak, ze względu na liczbę członków i formę organizacyjną wyróżniamy: rodzinę małą (mażeńską, nuklearną), rodzinę dużą (poszerzoną, wielopokoleniową), a także rodzinę poligamiczną oraz zmodyfikowaną rodzinę poszerzoną. Z rodziną nuklearną mamy do czynienia w większości współczesnych społeczeństw. W jej skład wchodzi zazwyczaj dwoje dorosłych ludzi wraz z własnym potomstwem lub adoptowanym. Rodzina nuklearna jest typem dwupokoleniowej rodziny mającej zredukowaną liczbę swoich członków⁴⁹. Rzadziej występującym typem jest rodzina duża, w skład, której wchodzi przynajmniej dwie lub więcej rodzin nuklearnych, które są podporządkowane organizacyjnie jednemu kierownictwu rodzinnemu. Chodzi więc o to, że pod jednym dachem mieszka kilka generacji, które uznają patriarchalną władzę najstarszego⁵⁰. W aspekcie prawnym rodzina poligamiczna jest zabroniona w naszym społeczeństwie. Składa się ona z kilku związków małżeńskich. W niektórych społeczeństwach dopuszczalne jest posiadanie więcej niż jednego współmałżonka. Takie małżeństwa mogą przybrać postać poligynii, czyli związku jednego mężczyzny z kilkoma kobietami lub poliandrii, czyli związku jednej kobiety z wieloma mężczyznami⁵¹. Wyróżnia się także zmodyfikowaną rodzinę poszerzoną, będącą związkiem rodzin nuklearnych, które są niejako zależne od siebie. Członkowie tych rodzin wymieniają między sobą usługi, np. opieka nad dziećmi czy swoimi rodzicami, przy czym zachowują niezależność ekonomiczną, prowadzą odrębne gospodarstwa domowe i zazwyczaj mieszkają blisko siebie⁵².

Kolejnej klasyfikacji dokonuje się ze względu na miejsce zamieszkania i źródło utrzymania rodziny. Wyróżnia się rodzinę: chłopską, robotniczą, inteligencką, miejską oraz wiejską. W rodzinie chłopskiej głównym

⁴⁸ Tamże, s. 59.

⁴⁹ Tamże, s. 48.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Tamże; także: B. Gramlewicz, M. Gramlewicz, *Socjologia w zarysie*, Katowice 2007, s. 132.

⁵² Tamże, s. 48-49.

źródłem utrzymania jest gospodarstwo rolne, gdzie pracują wszystkie osoby, które są zdolne do wykonywania pracy, natomiast w rodzinie robotniczej dochody uzyskuje się poprzez fizyczną (najemną) pracę członków rodziny. Różnicą między rodziną inteligencką a robotniczą czy chłopską jest charakter pracy zawodowej oraz styl życia. Rodzina inteligencka wykonuje wyłącznie pracę umysłową, bierze udział w życiu społeczno-kulturalnym, o czym nie ma mowy w rodzinach robotniczych, gdyż nie stać ich na to. Rodziny miejskie i wiejskie zostały wyodrębnione ze względu na miejsce zamieszkania. I tak, rodzina wiejska ma większe możliwości spędzania wolnego czasu na świeżym powietrzu, na łonie natury. W porównaniu do rodziny miejskiej w mniejszym stopniu korzysta z urządzeń cywilizacyjnych oraz mniej aktywnie uczestniczy w działaniach na rzecz kultury⁵³.

Ze względu na zakres kompetencji i władzy wewnątrzrodzinnej możemy mówić o rodzinie matriarchalnej, gdzie władza należy do matki i żony i rodzinie patriarchalnej, gdzie władza skupiona jest w ręku ojca i męża. Wymienia się także rodzinę partnerską, inaczej elitarną, gdzie mężczyzna z kobietą dzielą między siebie zakres obowiązków rodzinnych. Jest to model rodziny, który kształtuje się współcześnie⁵⁴.

Biorąc pod uwagę układ stosunków pracy zawodowej członków rodziny wyróżnia się rodzinę tradycyjną, zatrudnioną i wspomaganą. W rodzinie tradycyjnej mąż pracuje zawodowo, a żona prowadzi gospodarstwo domowe i zajmuje się dziećmi, natomiast w rodzinie zatrudnionej oboje małżonkowie pracują zawodowo, a także razem zajmują się domem i opieką nad potomstwem. Inną, a zarazem odmienną formą jest rodzina wspomagana, gdzie gospodarstwo domowe prowadzi osoba trzecia (np. teściowa, gosposia), a małżonkowie zarabiają na utrzymanie domu i dzieci⁵⁵.

Uwzględniając style wychowawcze możemy wymienić cztery typy rodzin. Są to: rodzina autokratyczna, rodzina demokratyczna, rodzina liberalna oraz rodzina mieszana. W rodzinie autokratycznej rodzice wywierają presję na swoje dzieci i wymagają od nich kategorycznego posłuszeństwa, natomiast rodzina demokratyczna dopuszcza układ partnerski pomiędzy dziećmi a rodzicami. Stosunki w niej oparte są na wzajemnym zaufaniu, w odróżnieniu od kontroli i rygoru, jaki występuje w rodzinie autokratycz-

⁵³ Tamże, s. 49-50.

⁵⁴ H. Podedworna, *Analiza struktur społecznych. Wybrane przykłady*, [w:] *Socjologia ogólna: wybrane problemy: praca zbiorowa*, red. Jolanta Polakowska-Kujawa, Warszawa 1999, s. 109.

⁵⁵ Dostępne on line: <http://www.mamopedia.pl/drukuj-artykul-z-historii/9882>, [dostęp: 23.05.2011].

nej. Liberalna rodzina ma pewne normy, których ma przestrzegać młode pokolenie, jednak stosuje ona bezstresowe wychowanie, aby nie zniechęcić do siebie młodych. Typ rodziny mieszanej uwzględnia wszystkie wcześniejsze style wychowawcze (autokratyczny, demokratyczny i liberalny)⁵⁶.

Skład rodziny czy rodzaj więzi społecznych też może być kryterium typologicznym rodzin. Wyodrębniamy wówczas rodziny pełne i niepełne. Za rodzinę pełną uznajemy taką strukturę, gdzie rodzice i dzieci są połączeni więziami biologicznymi. Między członkami takiej rodziny istnieją trwałe więzi emocjonalne, powstające wewnątrz niej konflikty są przejściowe i nietrwałe. Jeśli chodzi o rodzinę niepełną to powstaje ona wskutek nieobecności jej członków. Rodzinami niepełnymi są rodziny rozwiedzione, osierocone, a także rodziny, w których jeden z rodziców wyjechał do pracy za granicę.

Uwzględniając stosunek rodzin do systemów wartości i zasad możemy wyróżnić kilka typów rodzin. Mogą to być rodziny: przyzwalające, anarchistyczne, partycypatywne, dyrektywne czy tyraniczne⁵⁷.

W rodzinie przyzwalającej istnieją zasady, ale ich przestrzeganie nie jest konieczne, czyli nie jest ono egzekwowane przez rodziców. Wprowadza się w niej elementy demokracji, czyli dialog między obiema stronami czy swobodę w podejmowaniu decyzji. Często rodzice wyrażają swoje niezadowolone z wyboru dzieci, ale nie zabraniają im niczego.

Rodzina anarchistyczna charakteryzuje się brakiem wszelkiego rodzaju zasad. Występuje tutaj styl wychowania niekonsekwentny lub liberalny, czyli zauważalny jest brak zainteresowania życiem dziecka, jego potrzebami. Przejawia się tutaj postawa unikania lub odrzucenia, przejawiająca się chłodem emocjonalnym.

W rodzinie partycypatywnej ustalony jest pewien zakres swobody dla dzieci, mogą one negocjować swoje prawa. Rodzina taka określana bywa, jako *złoty środek*, czyli zakłada się w niej realizację tylko tych postaw, które są najbardziej pożądane (styl demokratyczny). Dziecko ma możliwość brania czynnego udziału w życiu rodzinnym, akceptuje się jego postawy i zwraca uwagę na potrzeby.

Rodzina dyrektywna i tyraniczna wiążą się ze sobą. W rodzinie dyrektywnej rodzice jedynie stanowią prawo, kształtują zasady, według których mamy postępować i nakazują ich przestrzeganie, natomiast w rodzinie tyranicznej rodzice to prawo. Dzieci muszą się podporządkować rodzicom,

⁵⁶ Dostępne on line: <http://www.mamopedia.pl/drukuj-artykul-z-historii/9882>, [dostęp: 23.05.2011]

⁵⁷ B. Gramlewicz, M. Gramlewicz, *Socjologia w zarysie*, Katowice 2007, s. 133-134.

wszelkie ich zapytania są zbywane, czyli rodzice odmawiają wyjaśnień. Zasady istniejące w takiej rodzinie są surowe i nie podlegają żadnym dyskusjom. Zazwyczaj w takiej rodzinie to ojciec narzuca swoją wolę nie tylko dzieciom, ale i pozostałym członkom⁵⁸.

Świat, w którym przyszło nam żyć zmienia się z dnia na dzień. W wyniku tych zmian zauważyć możemy powstawanie coraz to nowych rodzajów, typów rodzin. Zaprezentowane typologie rodzin są nieostre, gdyż źródłem tego stanu jest bardzo złożona struktura, która dopuszcza wielość zasad podziału. Można dzielić i wyodrębniać rodziny biorąc pod uwagę różne aspekty, ale i tak nie znajdziemy nigdy końca tym podziałom.

Czynniki integrujące i dezintegrujące rodzinę

Dla każdego człowieka rodzina jest środowiskiem społecznym, w którym czuje się on bezpieczny oraz gdzie zaspokajają swoje podstawowe potrzeby psychospołeczne⁵⁹. Jest dla niego oparciem w trudnych momentach, drogowskazem, gdy się zgubi. W każdym jednak środowisku może dojść do konfliktu czy kłótni. Dlatego też w każdej rodzinie mamy do czynienia z wieloma czynnikami, które mogą ją integrować lub wręcz odwrotnie – dezintegrować.

Dezintegracja i integracja są to trwałe elementy przyczyniające się do rozwoju każdej struktury społecznej, w tym rodziny. Wszelkie grupy społeczne w wyniku zaistnienia owych procesów rozwijają się, jednakże musi być widoczna przewaga elementów integrujących, które zapewniają poszczególnym jednostkom przetrwanie oraz rozwój⁶⁰.

Jeśli chodzi o elementy, które integrują rodzinę to pomimo tego, że powinno być inaczej, jest ich znacznie mniej niż tych, które przyczyniają się do rozłamów wewnątrzrodzinnych. Nie zawsze są to też pozytywne czynniki. Tymi, które sprzyjają integracji są np.: zawarcie związku małżeńskiego, narodziny dziecka, kultywowanie tradycji rodzinnych, czasami także choroba, a nawet śmierć. Natomiast typowymi przejawami dezintegracji rodziny są m.in.: konflikty wśród małżeństw, zdrady małżeńskie kończące się zazwyczaj rozwodami, wyjazdy do pracy za granicę, wszelkiego rodzaju patologie (np. alkoholizm).

Integracja wewnątrzrodzinna jest bardzo ważnym aspektem w socjologii. Uczucia połączone ze wzajemnym szacunkiem partnerów, dobra ko-

⁵⁸ B. Gramlewicz, M. Gramlewicz, *Socjologia w zarysie*, Katowice 2007, s. 133-134.

⁵⁹ S. Kosiński, *Socjologia ogólna. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1987, s. 178.

⁶⁰ A. Wachowiak, *Współczesne problemy socjologii rodziny*, Poznań 2001, s. 49.

munikacja między nimi, wspólne zainteresowania czy posiadanie dzieci zazwyczaj gwarantują silną więź rodzinną⁶¹.

Pierwszym, jednocześnie najbardziej sprzyjającym czynnikiem integracji rodziny jest zawarcie związku małżeńskiego przez dwoje kochających się ludzi, poprzedzone wcześniej okresem narzeczeństwa. To ich uczucie, miłość jest przyczyną, dla której chcą oni założyć rodzinę. Związek ich powinien być przede wszystkim trwały, oparty na wzajemnym zrozumieniu, zaufaniu, wyrozumiałości i przyjaźni. Jeśli taki właśnie związek uda nam się zbudować, możemy być pewni, że nic nie jest w stanie zniszczyć naszych wzajemnych relacji rodzinnych. Łączące dwoje ludzi uczucie i wzajemna odpowiedzialność za siebie i za swoje potomstwo sprawia, że czujemy się bardziej wartościowszymi osobami. Związek małżeński jest, więc wyrazem trwałości i ciągłości rodziny, jest on solidną podstawą dla funkcjonowania całego społeczeństwa⁶².

Kolejnym ważnym czynnikiem mającym wpływ na integrację rodziny są narodziny dziecka. Zarówno dla ojca, jak i dla matki dziecko odgrywa rolę pierwszorzędną, jest najważniejsze. Wszelkie postawy rodzicielskie łączą się ze sobą, a także uzupełniają. Narodziny dziecka związane są z pełnieniem pewnych ról, funkcji, które zapewniają bezpieczeństwo dziecku, jak i pozostałym członkom rodziny. Ojciec przyjmuje rolę głównego żywiciela rodziny oraz zapewnia jej bezpieczeństwo i spokój, natomiast matka otacza swoją opieką i ciepłem, które tworzą przyjazną atmosferę w rodzinie, sprzyjającą pozytywnym relacjom.

Narodziny dziecka są istotnym czynnikiem z tego względu, że są one widocznym wyrazem uczucia, które połączyło jego rodziców. Każde nowe życie, nowa istota sprawia, że chce nam się żyć, że chcemy być ze sobą blisko by móc cieszyć się wspólnym szczęściem. Dziecko jest, więc świadectwem pełnej integracji i porozumienia między rodzicami, rodziną.

Ważnym elementem, który jednoczy rodzinę jest pielęgnowanie tradycji rodzinnych. Chodzi głównie o wspólne świętowanie, obchodzenie różnego rodzaju rocznic, przekazywanie pewnych wartości, zasad. Te wszystkie czynności jednoczą rodzinę i uczą dzieci rodzinnych wartości, które w późniejszym okresie będą przekazywać dalej⁶³.

Czwartym, ważnym czynnikiem, który przyczynia się do integracji rodziny jest choroba któregoś z jej członków. Mimo tego, że jest to przykre

⁶¹ U. Sokal, *Czynniki wpływające na kształtowanie się więzi w rodzinie*, [w:] *Współczesne rodziny polskie – ich stan i kierunek przemian*, red. Z. Tyszka, Poznań 2001, s. 198-199.

⁶² Dostępne on line: <http://www.psychoterapia.sos.pl/artsystem.htm>, [dostęp: 28.05.2011].

⁶³ Dostępne on line: <http://www.psychoterapia.sos.pl/artsystem.htm>, [dostęp: 28.05.2011].

doznanie, często wiążące się z bólem i cierpieniem, pozwala w trudnych chwilach zjednoczyć się z bliskimi. Wiadomym jest, że jeśli mamy do czynienia z chorobą bliskiej nam osoby to jesteśmy w stanie zrobić wszystko, co tylko możliwe, żeby tylko tej osobie pomóc. W takich momentach cała rodzina jest razem, wspólnie starają się udzielać pomocy osobie, której życie jest zagrożone, są gotowi do wszelkich poświęceń. Integracja w takich chwilach jest zazwyczaj tymczasowa, jednak jest ona bardzo silna.

Czynnikiem, który może zjednoczyć rodzinę jest śmierć kogoś bliskiego. W bólu, w cierpieniu, w chwilach zwątpienia będąc razem z pozostałymi członkami rodziny jesteśmy świadomi tego, że jest ona dla nas oparciem, podporą, z której możemy skorzystać. Tracąc kogoś najbliższego, zyskujemy bliskość, zrozumienie oraz wsparcie od innych członków rodziny. Każda osoba, która przeżyła utratę najbliższej mu osoby jest świadoma tego, że została sama, ale może liczyć na pomoc bliskich, którzy starają się zastąpić tę pustkę. Nie jest to zadanie łatwe, ale często zbliża rodziny, dając im świadomość tego, że mogą liczyć także na innych.

Widać zatem, że istnieje sporo czynników, które integrują rodzinę. W najmniej spodziewanych momentach jesteśmy w stanie być blisko swojej rodziny, wspierać ją, być dla niej podporą, na której może ona zbudować swoje nowe fundamenty ułatwiające jej nowy start w życie.

Dezintegracja życia społecznego jest zjawiskiem często spotykanym w życiu rodzinnym. Bywa ona tłumaczona, jako *rozpad wewnętrznych więzi integracyjnych*⁶⁴ czy *ograniczenie lub zanik dotychczas wypełnianych funkcji i ról rodzinnych*⁶⁵. Zjawiska patologii społecznej, zwykle konflikty czy kryzysy są już przejawem procesu dezintegracji.

Konflikty w relacjach rodzinnych są czymś nieuniknionym, burzą one ład i porządek społeczny. Zazwyczaj mają charakter negatywny, chociaż zdarzają się i takie, które mogą mieć pozytywne następstwa. Z konfliktami mamy do czynienia zazwyczaj wtedy, gdy występuje rozbieżność postaw, celów. Jedna strona narzuca swoje racje drugiej, chce realizować swoje interesy nie zwracając uwagi na potrzeby innych. Konflikty rodzinne zazwyczaj dotyczą drobnych kwestii, np. sprzątanie, zakupy, ale także mogą obejmować ważniejsze sprawy m.in. pracę, wychowanie dzieci⁶⁶.

⁶⁴ A. Wachowiak, *Współczesne problemy socjologii rodziny*, Poznań 2001, s. 51.

⁶⁵ S. Kosiński, *Socjologia ogólna. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1987, s. 178.

⁶⁶ Tamże.

Konflikty mogą także występować w interakcjach międzypokoleniowych. Wiążą się one zazwyczaj z innym postrzeganiem rzeczywistości, innym spojrzeniem na świat⁶⁷.

Każdy rodzaj konfliktu rodzinnego może mieć negatywne odbicie. Może przyczynić się do utraty zaufania czy nawet rozpadu rodziny, co jest już najgorszym rozwiązaniem. Z każdej takiej sytuacji można wyjść, tylko wszystkie strony biorące udział w konflikcie muszą tego chcieć. Każdy problem da się rozwiązać, wystarczy tylko porozmawiać, wyjaśnić sobie wszystkie sprawy, aby nie dochodziło do takich sytuacji w przyszłości.

Etapem poprzedzającym całkowity rozpad rodziny jest jej rozkład, związany z nienależytym wypełnianiem przez jednego ze współmałżonków (albo oboje) podstawowych obowiązków rodzinnych, małżeńskich. Rozkład rodziny związany jest często ze zdradami małżeńskimi lub zaniechaniem życia seksualnego w małżeństwie. Wówczas więź małżeńska ulega całkowitemu rozluźnieniu, co wiąże się z rozpadem rodziny. Przyjmuje on kilka form, m.in. odejście jednego ze współmałżonków, separację, rozwód⁶⁸.

Najczęstszym zjawiskiem dezintegracji rodziny w społeczeństwie są zdrady małżeńskie. Skutkiem takiej zdrady są zazwyczaj rozwody, które negatywnie wpływają na relacje wewnątrzrodzinne. Dzieci z rodzin rozbitych zazwyczaj zamykają się na świat, są mniej aktywne społecznie, czują się zagrożone, bo straciły podstawę, która gwarantowała im bezpieczeństwo.

Rozwód jest etapem ostatecznym, który kończy funkcjonowanie danej rodziny. Rodzina, która uległa rozpadowi to rodzina niepełna, gdzie zazwyczaj jeden z rodziców sprawuje opiekę nad dzieckiem, realizuje podstawowe funkcje rodziny. Zdarza się często, że podczas rozprawy rozwodowej rodzice „walczą” o opiekę nad dziećmi, każde z nich chce mieć swoje „pociechy” przy sobie. Nie chce tracić kontaktu z własnym dzieckiem, chce sam dbać o ich dobro. Często są to rozprawy, w których każda ze stron powie wszystko, co tylko trzeba, aby zachować przy sobie dzieci. Posunie się nawet do kłamstwa, oszczerstwa byle by tylko być blisko własnych dzieci.

Z socjologicznego punktu widzenia każdy rozpad rodziny jest dezorganizacją wypracowanych w początkowym okresie interakcji, które połączyły rodzinę.

Kolejnym czynnikiem, który może mieć negatywny wpływ na funkcjonowanie rodziny są wyjazdy zagraniczne związane z poszukiwaniem pracy. Ze względu na brak pracy w rodzimym kraju, rodziny decydują się

⁶⁷ Tamże, s. 179-180.

⁶⁸ Z. Tyszka, *Socjologia rodziny*, Warszawa 1976, s. 229-230.

na wyjazd jednego ze współmałżonków do innego państwa. Często rozłąka sprawia, że rodzina oddala się od siebie. Jedynym aspektem, który może łączyć taką rodzinę jest fakt posiadania dzieci, które trzeba wychować oraz wyżywić. Wyjazdy takie kończą się zazwyczaj na tym, że rodzic, który opuścił granice rodzimego kraju przesyła jedynie pieniądze na utrzymanie potomstwa i domu. Dzieci z takich rodzin nazywa się „eurosierotami”. Zjawisko to jest coraz częściej zauważalne.

Patologie życia społecznego także są przyczyną dezorganizacji sporej liczby rodzin. Najczęściej występującą patologią jest alkoholizm oraz przemoc. Rodziny, w których występuje problem alkoholowy są zjawiskiem powszechnie znanym. Alkoholizm jest chorobą uleczalną, jednakże trzeba poddać się leczeniu, a nie każda rodzina przyjmuje do swojej świadomości, że w jej ramach istnieje taki problem. Często rodziny takie nie chcą, aby inni wiedzieli o ich problemie. Chcą go ukryć, nie chcą skorzystać z niczyjej pomocy, chcą sami sobie pomóc. Jednakże, jeśli nie korzystają z pomocy specjalistów to ich dalsze funkcjonowanie stoi pod znakiem zapytania.

Alkoholizm oddala od siebie członków rodziny. Często osoby, które żyją w takiej rodzinie chcą ją opuścić, by samemu nie wpaść w przyszłości w ten nałóg. Choroba ta często jest przyczyną rozpadu wielu małżeństw. Małżonkowie decydują się na rozwód, aby ratować siebie i swoje dzieci. Wolą tworzyć rodzinę niepełną, niż męczyć się z alkoholikiem, który nie chce skorzystać z pomocy, nie chce poddać się leczeniu.

Zaburzenia funkcjonowania rodziny nie są niczym nowym, one były, są i prawdopodobnie nadal będą występowały w społeczeństwie. Nie da się ich na stałe usunąć ze struktur społecznych, można je jedynie minimalizować.

Kierunki przemian rodziny

Rodzina podlegała i podlega nadal przeobrażeniom, zmianom, które powstają w wyniku różnego rodzaju wydarzeń, np. wojen, procesów społeczno-gospodarczych czy ruchów i zmian społecznych. Przeobrażenia te najczęściej idą w kierunku zmian funkcji rodziny, zmian w strukturze demograficznej oraz przemiany w różnego rodzaju poglądach.

Zbigniew Tyszka wyróżnia trzy etapy przemian rodziny, które wiążą się z trzema rodzajami społeczeństw. Są to:

- rodzina w epoce preindustrialnej;
- rodzina w epoce industrialnej (przemysłowej);

- rodzina w epoce postindustrialnej⁶⁹.

Rodzina, która występowała w epoce preindustrialnej to tradycyjna rodzina patriarcalna, podlegająca i podporządkowana władzy ojca. Cechą charakterystyczną tych rodzin było posiadanie małych warsztatów produkcyjno-usługowych, którymi kierowali ojcowie, jako głowy rodzin. Role rodzinne były powiązane z zadaniami produkcyjnymi, które trzeba było realizować. Ogólnie rzecz biorąc, interes rodziny odgrywał większą rolę niż potrzeby jednostek⁷⁰. Rodzina przede wszystkim pełniła rolę instytucji ekonomicznej oraz opiekuńczo-socjalizującej, a także nadawała swoim członkom status społeczny. Rodzina epoki preindustrialnej charakteryzowała się dużą spójnością, brakiem tendencji indywidualistycznych jej członków oraz przewagą relacji materialno-rzeczowych nad osobistymi⁷¹.

Wszystkie te elementy sprzyjały istnieniu rodzin dużych (wielopokoleniowych). Były to rodziny wielodzietne, bardzo religijne, mające charakter instytucjonalny. Silny wpływ na nie wywierały obyczaje oraz religia⁷².

Kolejnym etapem przeobrażeń jest rodzina w epoce industrialnej. W tym okresie rodzina podlegała procesom głębokich przeobrażeń, głównie zmianie ról członków rodziny oraz zmniejszeniu zakresu funkcji, wynikającym z industrializacji i urbanizacji.

Cechą wyróżniającą rodziny tego okresu było systematyczne odchodzenie od modelu rodziny tradycyjnej na rzecz rodziny współczesnej. Występują tutaj dwa typy tych rodzin. Pierwszy realizowany jest w tej epoce, a drugi jest kontynuacją pierwszego wariantu, ale realizowany jest już w epoce postindustrialnej.

W epoce przemysłowej rodzina jest zazwyczaj mała (dwupokoleniowa), mająca własne mieszkanie, prowadzące osobne gospodarstwo domowe. Jest rodziną nieprodukcyjną, gdzie zarówno mężczyzna, jak i kobieta pracują zawodowo. Taka rodzina jest grupą raczej zamkniętą, dlatego też stosunki z najbliższym otoczeniem (np. z sąsiadami) ulegają zanikowi⁷³. W przeciwieństwie do rodziny epoki preindustrialnej tutaj rodzina jest bardziej podatna na rozpad, jest mniej stabilna, częściej ulega sytuacjom konfliktowym.

---

⁶⁹ Z. Tyszka, *Rodzina we współczesnym świecie*, Poznań 2002, s. 15-19.

⁷⁰ Tamże, s. 15.

⁷¹ Tamże; a także: A. Kwak, *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Warszawa 2005, s. 13-14.

⁷² Tamże.

⁷³ Tamże, s. 16.

Jeśli chodzi o relacje między rodzicami a dziećmi oraz między małżonkami, to są to relacje koleżeńskie. Dystans, jaki wcześniej istniał uległ zmniejszeniu. Role pełnione przez kobiety i mężczyzn unifikują się. Istnieje podział obowiązków, ale jest on równomiernie rozłożony, gdzie obie strony mają tyle samo zadań do wykonania. Kobieta pracując zawodowo spełnia się w tym obszarze, ale dodatkowo nie może zaniedbać obowiązków domowych, w których mężczyzna musi jej pomagać.

W epoce postindustrialnej możemy dostrzec nasilenie zjawiska w życiu rodzinnym, a także pojawienie się specyficznych cech rodziny. Zapoczątkowany jest tutaj wariant drugi modelu rodziny współczesnej, który swój początek miał w epoce przemysłowej⁷⁴.

Cechami, które wyróżniają rodziny tej epoki są: wzrost zatrudnienia kobiet; egalitaryzacja wewnątrz rodziny; zanik tradycji; indywidualizacja zainteresowań i aktywności społecznej w rodzinie; autonomizacja członków rodziny; dezintegracja wewnątrz większości rodzin; wzrastająca liczba konfliktów wewnątrzrodzinnych; zmniejszenie liczby zawieranych małżeństw oraz patologie społeczne, które występują wewnątrz niektórych rodzin⁷⁵.

Wszystkie powyższe cechy ukształtowały współczesne spojrzenie na rodzinę. Obecnie odchodzi się od modelu rodziny, w którym to jedynie mężczyzna był jej żywicielem. Następuje podział obowiązków między małżonkami. Kobieta nie musi przebywać w domu, może pracować zawodowo, a jej miejsce w domu może zająć mężczyzna. Nie jest to obecnie niczym krępującym, jest to zjawisko bardzo powszechnie spotykane i coraz częściej praktykowane przez rodziny.

Rodzina jest postrzegana, jako kategoria historyczna, która zmienia się z upływem czasu. Przyczyny zmian są różne. Są to m.in.: procesy społeczne, ekonomiczne czy kulturowe⁷⁶. Przemiany dokonujące się wewnątrz rodziny zazwyczaj dotyczą: funkcji rodziny, zmian w strukturze demograficznej oraz poglądów na charakter i znaczenie związku małżeńskiego.

Jeśli chodzi o zmiany w realizacji funkcji rodziny to zauważa się ich znaczną redukcję w ówczesnych czasach. Z istniejących dziesięciu funkcji, które zaproponował Zbigniew Tyszcza niektóre zanikają, inne łączą się ze sobą.

Adaptacja osobowości i socjalizacja dziecka są traktowane, jako funkcje społeczne rodziny, występujące zarówno w przeszłości, jak i współ-

---

⁷⁴ Tamże, s. 16-18.

⁷⁵ Tamże, s. 18.

⁷⁶ Tamże, s. 20.

czeńście. Funkcjami dzisiejszej rodziny są wychowanie, prokreacja i miłość⁷⁷. To one stanowią podstawowy trzon funkcji rodziny.

Spore zmiany obserwuje się także w ramach funkcji materialno-ekonomicznej. Podstawowa zmiana wiąże się z podjęciem przez kobietę pracy. Wcześniej to tylko mężczyzna dbał o zabezpieczenie materialne rodziny, obecnie czynią to oboje, lub czasami nawet sama kobieta, gdyż może mieć wyższe zarobki niż jej partner.

Należy podkreślić fakt, że praca zarobkowa kobiet jest elementem, który wpływa na inne funkcje rodziny, m.in. na: prokreację, socjalizację i opiekę. Jeśli chodzi o funkcję prokreacyjną to w tym zakresie spowodowała ona spadek dzietności rodzin, co rzutuje na proces wychowawczy. Inne warunki socjalizacyjne stwarzają rodziny małodziejne, a inne wielodzietne.

Socjalizacja, odgrywała i nadal odgrywa doniosłą rolę w życiu każdej jednostki. Pierwsze kroki w kierunku edukacji czynią dalej rodzice. Pragną oni w pełni przygotować swoje dziecko do wejścia w świat dorosłych, do zrozumienia pewnych istniejących mechanizmów nim rządzących. Jednakże można uznać, że funkcja ta została trochę okrojona, gdyż pewne aspekty działalności wychowawczej przekazano specjalistycznym instytucjom z kilku względów. Po pierwsze, zmieniły się treści wychowawcze, po drugie, możliwości czasowe rodziców zostały ograniczone ze względu na rosnącą liczbę zadań w pracy i po trzecie, instytucje specjalistyczne zajmują się profesjonalnie przygotowaniem zawodowym dzieci i młodzieży⁷⁸.

Funkcja opiekuńczo-zabezpieczająca, która kiedyś pełniła bardzo ważną rolę w życiu rodziny jest obecnie w coraz większym stopniu przekazywana państwu⁷⁹. Powstają różnego rodzaju domy starców, domy opiekuńcze dla dzieci czy chorych, do których rodziny często posyłają swoich bliskich. Wolą zapłacić za ich utrzymanie w takim ośrodku i zapewnić im lepszą opiekę, niż zaniedbywać ich w domu. Często osoby takie czują się odtrącone, porzucone, jednak rodzina robi to wyłącznie ze względu na ich dobro, chociaż zdarzają się także inne sytuacje, jednakże są to wyjątki.

Wyrazem zmian występujących w funkcjach rodziny jest także rozluźnienie związku pomiędzy funkcją prokreacyjną a seksualną.

Kolejnymi dostrzegalnymi przeobrażeniami, jakie występują w środowisku rodziny są zmiany w jej strukturze demograficznej. Obejmują one:

⁷⁷ J. Turowski, *Struktura i funkcje rodziny a teoria rodziny nuklearnej*, [w:] *Przemiany rodziny polskiej*, red. J. Komorowska, Warszawa 1975, s. 244.

⁷⁸ F. Adamski, *Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie*, Warszawa 1984, s. 217.

⁷⁹ Z. Tyszka, *Rodzina we współczesnym świecie*, Poznań 2002, s. 24; F. Adamski, *Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie*, Warszawa 1984, s. 213-214.

skład rodziny oraz wzorce i modele stosunków występujących pomiędzy członkami rodziny.

Kilkadziesiąt lat temu funkcjonowały zazwyczaj rodziny wielopokoleniowe oraz wielodzietne. Obecnie sytuacja ekonomiczno-gospodarcza nie jest zbyt korzystna i dlatego też większości rodzin nie jest stać na to, aby utrzymywać więcej niż dwoje dzieci. Dlatego też powstają rodziny nuklearne, w których współmałżonkowie są w stanie utrzymać swoje potomstwo i je odpowiednio wychować⁸⁰.

Rozpowszechnia się zjawisko kontroli urodzeń, które spowodowane jest tym, że kraje słabo rozwinięte gospodarczo nie są w stanie utrzymać swoich potomków, często skazując je na nędzę, biedę, a nawet śmierć.

Dla współczesnej rodziny charakterystyczna jest także demokratyzacja stosunków wewnątrzrodzinnych. Zmniejszeniu ulega autorytet i zakres władzy ojca i męża, przy czym wzrasta pozycja matki, żony i dzieci⁸¹. Ma na to wpływ praca kobiety oraz możliwość jej dalszego kształcenia się. Usamodzielnienie, uniezależnienie się od męża przyczyniło się do poprawy jej sytuacji społecznej oraz uzyskania większej pewności siebie.

Relacje zachodzące między małżonkami przybrały postać współdziałania a nie podporządkowania, jak to było wcześniej. Władza w rodzinie jest podzielona równomiernie pomiędzy oboje współmałżonków. Relacje rodziców z dziećmi zmieniły się. Dystans oraz brak ujawniania swoich uczuć, zastąpione zostały przez więzi emocjonalne i intelektualne. Nastąpiły także zmiany w funkcji pełnionej przez dziecko. Zniknęło przypisywanie mu roli *podpory materialnej* dla rodziców, które miało się ujawniać w zabezpieczeniu ich starości. Stało się ono wartością samą w sobie.

Zmiany są także zauważalne w zakresie sprawowanych ról rodzicielskich. Obecnie rodzice kładą większy nacisk na zaspokajanie potrzeb psychospołecznych dziecka, a nie biologicznych, jak to miało miejsce do tej pory.

Kolejnymi ważnymi zmianami, jakie dokonują się w postrzeganiu ówczesnej rodziny są przemiany w sferze poglądów. Dotyczą one głównie spojrzenia na charakter i znaczenie związku małżeńskiego.

Obecnie odchodzi się od sakralnej koncepcji małżeństwa, na rzecz wolnych związków. Wśród młodego pokolenia upowszechnia się przekonanie o świeckim charakterze instytucji małżeństwa. Coraz większe znaczenie

---

⁸⁰ F. Adamski, *Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie*, Warszawa 1984, s. 224-228.

⁸¹ Z. Tyszka, *Rodzina we współczesnym świecie*, Poznań 2002, s. 24.

ma przestrzeganie tradycji, obyczajów, na rzecz zmniejszania się roli wartości religijnych.

Młodzi ludzie są przekonani, że do szczęścia nie jest im potrzebne „przypieczętowanie” ich miłości przed Bogiem, a jedynie wystarczy im szczere uczucie i zaufanie, którym się darzą.

Kwestionowana jest zasada nierozzerwalności małżeństwa, jako że moralność stricte religijna wiążąca się z przestrzeganiem podstawowych zasad Dekalogu jest coraz słabiej obecna we współczesnym społeczeństwie.

Rozpowszechnia się przekonanie o możliwościach rozpadu małżeństwa. Rozwody stały się zjawiskiem powszechnie występującym, akceptowanym przez społeczeństwo⁸².

Zmiany w poglądach wśród rodziny, głównie między młodymi ludźmi są jasno sprecyzowane i przez nich określone. Zmienia się, więc charakter rodziny, z rodziny tradycyjnej występującej kilkadziesiąt lat temu, pojawił się nowy model, rodziny współczesnej, który dostosowany został do warunków ekonomicznym, gospodarczych i społecznych.

Zakończenie

Tradycyjny model rodziny ulega zatarciu, nie jest już modelem obowiązującym. Mąż, który pracuje, żona pozostająca w domu i dzieci uzależnione od rodziców, to nieaktualny model rodziny. Dziś mamy do czynienia z rodziną rozwijającą się, gdzie zazwyczaj oboje rodziców pracuje, a dziećmi opiekują się dziadkowie lub niania. Często ważniejsze jest zdobycie pieniędzy, aniżeli kontakt z własną rodziną. Tracimy z oczu to, co jest dla nas najistotniejsze, czyli bliskość osób, na których nam najbardziej zależy.

Irena Fudali podkreśla, że nowa rzeczywistość społeczna i kulturowa wymusiła zmianę dotychczasowych wzorców kobiecości i męskości, jednakże tradycyjne formy realizowania tych wzorców wciąż wydają się powszechne. Wzrost zatrudnienia kobiet, poziomu ich wykształcenia, wpływ feminizmu na kształtowanie się ich tożsamości oddziałują na funkcjonowanie rodziny. Role społeczne coraz częściej wydają się bardziej osiągnane niż przypisane. Stabilność małżeństwa bardziej zależy od wzajemnej akceptacji, zaufania, przyjaźni, wspólnych zainteresowań, podobnych wartości

---

⁸² F. Adamski, *Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie*, Warszawa 1984, s. 269-279.

i doświadczeń obojga partnerów. Szybkie tempo życia wymusza zmianę zachowań, a istota małżeństwa czy związku powoli się zmienia.⁸³

Mimo tych zmian rodzina nadal funkcje, czyli ponosi odpowiedzialność za proces socjalizacyjny młodych osób oraz musi zaspakajać potrzebę kontaktu z innymi ludźmi. Można więc powiedzieć, że pod tym względem rodzina pozostanie podstawą istnienia społeczeństwa.

Literatura

1. Adamski F., *Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie*, Warszawa 1984
2. Babbie E. R., *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa 2007
3. Bauman Z., *Zarys socjologii. Zagadnienia i pojęcia*, Warszawa 1962
4. Braun-Gałkowska M., *Psychologia domowa*, Lublin 2008
5. Cholewa-Gałuszka B., *Zagrożenia realizacji funkcji rodziny*, [w:] *Rodzina w świetle zagrożeń realizacji dotychczasowych funkcji: szkice monograficzne*, red. W. Korzeniowska, A. Murzyn, U. Szusćik, Katowice 2007
6. Flandrin J. L., *Historia rodziny*, przeł. Agnieszka Kuryś, Warszawa 1998
7. Fudali I., *Role społeczne w uwarunkowaniach kulturowych i rozwiązaniach prawnych*. Drohiczyński Przegląd Naukowy. Wielokulturowe Studia Drohiczyńskiego Towarzystwa Naukowego, Drohiczyn nr 4/2012
8. Głaz S. SJ, Grzeszek K., Wiśniewska I., *Rodzina. Biologiczne i psychiczne podstawy jej funkcjonowania*, Kraków 1996
9. Gramlewicz B., Gramlewicz M., *Socjologia w zarysie*, Katowice 2007
10. Izdebska H., *Przygotowanie do życia w rodzinie*, Warszawa 1972
11. Izdebska J., *Dziecko w rodzinie u progu XXI w. Niepokoje i nadzieje*, Białystok 2000
12. Jabłoński D., Ostasz L., *Zarys wiedzy o rodzinie, małżeństwie, kohabitacji i konkubinacie. Perspektywa antropologii kulturowej i ogólnej*, Olsztyn 2001
13. Komorowska J. (red.), *Przemiany rodziny polskiej*, Warszawa 1975
14. Kosiński S., *Socjologia ogólna. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1987

---

⁸³ I. Fudali, *Role społeczne w uwarunkowaniach kulturowych i rozwiązaniach prawnych*. Drohiczyński Przegląd Naukowy. Wielokulturowe Studia Drohiczyńskiego Towarzystwa Naukowego, Drohiczyn nr 4/2012, s. 78.

15. Kwak A., *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Warszawa 2005
16. Podedworna H., *Analiza struktur społecznych. Wybrane przykłady*, [w:] *Socjologia ogólna: wybrane problemy – praca zbiorowa*, red. J. Polakowska-Kujawa, Warszawa 1999
17. Podgórski R. A., *Socjologia mikrostruktury*, Bydgoszcz-Olsztyn 2008
18. *Raport o sytuacji polskich rodzin*, Pełnomocnik Rządu do spraw Rodziny, Warszawa 1998
19. Sokal U., *Czynniki wpływające na kształtowanie się więzi w rodzinie*, [w:] *Współczesne rodziny polskie – ich stan i kierunek przemian*, red. Z. Tyszka, Poznań 2001
20. Szczepański J., *Elementarne pojęcie socjologii*, Warszawa 1963
21. Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań socjologicznych*, Katowice 1995
22. Śledzianowski J., *Rodzina międzypokoleniowa w Polsce na progu XXI wieku*, Kielce 2008
23. Turowski J., *Struktura i funkcje rodziny a teoria rodziny nuklearnej*, [w:] *Przemiany rodziny polskiej*, red. J. Komorowska, Warszawa 1975.
24. Tyszka Z. (red.), *Współczesne rodziny polskie – ich stan i kierunek przemian*, Poznań 2001
25. Tyszka Z., *Rodzina we współczesnym świecie*, Poznań 2002
26. Tyszka Z., *Socjologia rodziny*, Warszawa 1976
27. Wachowiak A., *Współczesne problemy socjologii rodziny*, Poznań 2001
28. Winiarski M., *Rodzina w życiu jednostki, narodu i społeczeństwa globalnego*, *Studia nad Rodziną* 2009 R. 13 nr 1-2 (24-25), Warszawa 2010
29. Ziemska M., *Rodzina a osobowość*, Warszawa 1977

Netografia

1. <http://www.mamopedia.pl/drukuj-artykul-z-historii/9882>; [dostęp: 23.05.2011]
2. <http://www.psychoterapia.sos.pl/artsystem.htm>; [dostęp: 28.05.2011]

Summary

The system of the considerations used by me is to deal with the description of the family and the directions of its changes in Poland. It is appropriate to identify the basic sociological concepts associated with the family, to name and describe the functions that it performs in the society, as

well as to characterize the structure and typology of families. It is also worth taking trouble to introduce the factors of integration and disintegration of the family, moreover, to indicate the directions of changes related to the external factors occurring in the world today in the age of globalization.

Dr hab. Ilona Żeber-Dzikowska – Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Instytut Biologii Zakład Zoologii i Dydaktyki Biologii. Zajmuje się współczesnymi problemami nauk pedagogicznych, społecznych, biologicznych i środowiskowych, lokalnymi działaniami środowiskowo-edukacyjnymi wśród szerokiego spektrum wiekowego dzieci, młodzieży i dorosłych.